

JAZZ

Jazz je glasbena zvrst, ki je dobila prvotno podobo okoli leta 1920. Ob prelomu stoletja je jazz glasba nastala z združenjem posvete in duhovne glasbe severnoameriških črncev s kompozicijsko manj zahtevnimi oblikami evropske klasične glasbe 19. stoletja.

Jazz je tudi afriško-ameriški ljudski ples, nastal iz krožnih plesov afriških sužnjev, ki so se pomešali z indijansko in južnoameriško tradicijo. Je ples ob jazzovski glasbi, ki je nastal leta 1918 – ragtime. Izvira iz Afrike, od koder so ga sužnji zanesli v Ameriko, najprej kot zvrst glasbe in kasneje kot glasbi podrejeno plesanje.

Afriški Američani so povezali ritem afriške glasbe z zvoki in glasbili Zahoda. Jazz orkester ponavadi sestavlja ritmična skupina (bobni, bas kitara, klavir, kitara ali banjo), na njeno ritmično in harmonsko osnovo pa drugi instrumenti igrajo priredbo in dodatno improvizirajo (saksofoni, pozavne, trobente, klarinet, vibrafon). Iz ZDA se je kmalu razširil po celem svetu.

Glavne značilnosti jazzja so ritem, improvizacija (ko glasbeniki igrajo, si sproti izmišljujejo glasbo – deloma ali pa kar v celoti), močno poudarjen ritem in pogosta uporaba sinkop (prenos poudarka v taktu s težke na lahko dobo), posebne tonske višine (poimenovali so jih blue notes – modri toni. To so nekoliko spremenjene tonske višine durove oziroma molove lestvice, ki dajejo melodijam otožen značaj in ime BLUES).

Pri jazzu poznamo tri oblike pesmi:

- **DELOVNA PESEM** (worksong), ki govori o težkem življenju ameriških črncev in o njihovi borbi za boljše razmere.
- **POSVETNA PESEM** (blues) govori o davnih časih in življenju ameriških črncev, besedila pa govorijo tudi proti neenakopravnosti.
- **DUHOVNA PESEM** (spiritual) izvira v veri. Pesmi izražajo upanje in želje zatiranih črncev ter pozivajo v boj za svobodo in enakopravnost.

IMPROVIZACIJA

Jazz je pogosto težko definirati, toda improvizacija je ena njegovih ključnih sestavin. Že zgodaj je postala glavni element v afriški in afroameriški glasbi in je zelo blizu uporabi klica in odziva v zahodnoafriškem in afroameriškem kulturnem izražanju.

Oblika improvizacije se je skozi čas spreminjala. Zgodnji folk blues je bil pogosto osnovan na t.i. vzorcu klica in odziva, improvizirana sta bila oba, besedilo in melodija. V Dixielandu je ena skupina igrala glavno melodijo, druga pa je improvizirala njeno nasprotje. Za razliko od klasike, pri kateri glasbeniki poskušajo zaigrati glasbo, čim bolj podobno tej, ki si jo zamislijo, je v jazzu cilj izumiti nove interpretacije, spremeniti melodijo in harmonijo ter celo taktovski način. Če klasično glasbo narekujejo skladatelji, je jazz odvisen od igralca. Ritem sekcija pa je strogo začrtana. Vodilni improvizator začrta ritem, ponavadi s tleskanjem s prsti in štetjem »ena, dva, tri, štiri«. Večina izvedb jazza ne spreminja osnovnega tempa, saj ni časa za rubato.

V času swinga so big bandi igrali iz aranžiranih partitur, improvizirali pa so solisti. V bebopu pa so se bolj posvetili improvizaciji, ostala je le »glava«, zaigrana na začetku in koncu skladbe.

Poznejše zvrsti jazza, kot npr. modalni jazz, niso upoštevale dogovorjenih akordov, kar je solistom omogočalo, da so bolj prosto improvizirali v različnih lestvicah in načinih.

PREGLED RAZVOJA JAZZA

Črnci so si s petjem lajšali tlako na poljih bombaževca in postopoma so prodrli v splošno glasbeno zavest nove dežele. Avtentično črnsko glasbo, ki se je konec 19. stoletja razvila v jazz so skupine belskih zabavljačev s pobarvanimi obrazi posnemale že okrog leta 1830.

Vse pesmi, ki so jih črnci peli, so bile zrcalo novega okolja, hkrati pa so vsebovale prvine afriške ljudske glasbe. Čez čas pa so črnci prišli v stik z glasbo tujih narodov, zlasti z uličnimi godbami in takta popularno kavarniško klavirsko glasbo, imenovano ragtime. Prevezli so nekatere inštrumente in tako začeli glasbo še igrati. Tako se je čez čas iz povezave ragtimea, gospela, bluesa in inštrumentov rodil jazz.

Zgodaj 1900 – elementi ragtimea, bluesa in vojaških orkestrrov se počasi združujejo in predstavljajo korenine glasbenega stila, ki bo kasneje, v jasni obliki nosil izraz jazz.

1910-1920 – rojstvo jazza v New Orleansu. Kmalu se uveljavi dixieland stil, ki so ga izvajali le belci in nato sledi še chicaški slog, ki so ga ravno tako izvajali belci, po vzoru predhodnih vrst jazza in druge glasbe. V delno spremenjeni instrumentalni zasedbi so dobili osrednjo vlogo solisti.

1930 – vzpon swinga; izvajale so ga zasedbe big banda (najvplivnejši vodji sta bila Duke Ellington in Count Basie).

1940 – nova vrsta jazza, bebop, ki označuje nemiren in virtuozen slog. Sprva so ga igrali če črnci (Charlie Parker, Dizzy Gillespie, Bud Powell, Max Roach...).

1950 – cool jazz je ime za bolj umirjene skladbe, ki jih igrajo combe (manjše zasedbe). Kmalu postane najbolj priljubljen slog na zahodni obali in od tod izraz westcoast jazz.

1960-1970 – hard bop, free jazz, soul jazz in jazz rock fuzija so nove slogovne pridobitve jazza tega obdobja. Gre za zlato obdobje, z založbo Blue Note na čelu.

1980-1990 – razvijeta se acid jazz in smooth jazz.

GEORGE GERSHWIN

George Gershwin, ameriški skladatelj, se je rodil v New Yorku 26. septembra 1898. Umrl je v Hollywoodu 11. julija 1937. V svojih musicalih in orkestralnih skladbah je združil ritem ameriškega jazza in evropske glasbe.

Gershwin je večino svojih vokalnih in scenskih del napisal v sodelovanju s svojim starejšim bratom Iro Gershwinom, ki je pisal besedila pesmi. Gershwin je komponiral tako za Broadway kot za klasične koncertne dvorane. Uspešno je pisal tudi popevke.

Ukvarjal se je z zabavno glasbo in zaslovel je s svojimi glasbenimi komedijami, muzikli, revijami, zabavnimi in plesnimi napevi. Po Rapsodiji v modrem leta 1924 in Koncertu za klavir leta 1925, skladbah, v katerih mu je uspelo združiti ritmične in melodične prvine črnske glasbe z oblikami umetne glasbe, je leta 1935 napisal znamenito opero Porgy in Bess, katere premierna uprizoritev je potrdila njegovo genialno nadarjenost. Znan je tudi po simfonični pesnitvi Amerikanec v Parizu. Gershwin je pomemben zato, ker je bil prvi skladatelj, katerega glasba je izvirala iz Amerike in postala vodilo poznejšim ameriškim skladateljem.

Veliko njegovih skladb je bilo uporabljenih v televizijskih oddajah in številnih filmih, številne so postale osnove in smernice v razvoju jazza. Jazzovska pevka Ella Fitzgerald je leta 1959 posnela album njegovih pesmi, prav tako pa so njegovo glasbeno misel poustvarjali slavni izvajalci, kot so: John Coltrane, Frank Sinatra, Billie Holiday, Miles Davis, Herbie Hancock, Judy Garland, Nina Simone, John Fahey in brezštevilni drugi glasbeniki.